

Arturs Balts

Mazpilsēta

Arturs Balts
Mazpilsēta

Korektors: Oskars Lapsiņš
Redaktore: Vineta Vaišļa
Ilustrāciju autore: Baiba Līmane
Vāka autore: Inese Gura

© Arturs Vaišļa, teksts, 2021
© Baiba Līmane, ilustrācijas, 2021
© Drukāts SIA Drukātava, 2021

Darba radišanai ir izmantots AKKA/LAA
Autora stipendijas finansējums.

ISBN 978-9934-8851-3-6

*Viss šeit publicētais ir uzskatāms par
izdomājumu un apstākļu neticamu sakritību.*

*Nav faktu, ir tikai to interpretācijas.
(Nīče)*

**Sirsnīga pateicība uzņēmējam Aināram Melko
par atbalstu grāmatas tapšanā.**

Grāmatu veltu draugam, skolasbiedram un uzņēmējam
Edgaram Karpinskim.

Ar dāņu karodziņu izrotātu četru automašīnu virtene panesās garām. Tie bija tūristi. Tiem nav laika iedziļināties. Viņiem galvenais ir iekļauties ceļojumu grafikā un apmeklēt pēc iespējas vairāk ģeogrāfisko punktu. Drīz vien aiz pagrieziena izzuda viņu daudzkrāsaino jumta bagāžnieku radītā varavīksne.

– Te ir, te nav, – Gustavs padomāja un viņus aizmirsa. Rokas aptvēra stūri. Pirksti stingri turēja ādas apšuvumu.

Šorīt braucot vasaras mītnes meklējumos, Gustavu apņēma neizskaidrojama un vienlaikus tirpinoši spēcīga izjūta, ka šeit ir īstais mitekļis, kurā vīt mūža ligzdu. Un turēja savā varā ikreiz, kad domas atgriezās šajā pusē. Ceļmalā cita pēc citas izritinājās sētas, tīrumi, pļavas un meži, līdz, sekojot GPS norādēm, viņš nokļuva galapunktā.

Vietām mājas ceļš ielocījās mežā kā zaļā tunelī, jo to veidoja abās pusēs sakuplojušie lapu koki. No paugura kaupres pavēras plaša ainava. Tās dienvīdu nogāzē kā Dievam azotē iegūlās ar vērienu uzbūvēta saimniecība. No kādreizējās godības gan bija palikušas vienīgi vārgas atskaņas un mūra ēkas. Kā pati māja, tā saimniecības ēkas nenovēršami tuvojās savam otrajam dzīves galam. Stallis ar lielu vārtu aili, palicis bez jumta, drupa. Ar lielu māku novietotie akmeņu mūri piesaistīja skatienu. Ainaviska iederība te nebija sveša.

– Teicama vieta garāžai! – Gustavs lietišķi apsvēra tā nākotnes pielietojumu.

Liegs vējiņš nes zemes un augu smaržas. Stipri, simtgadīgi koki ieskāva saimniecību. Pie mājas ieaudzēts pamatīgs augļu koku dārzs. Ogulāju rindas. Te klusums un privātums nav svešs! Te var atļauties sēdēt pilnā klusumā un klausīties, ko vien pats vēlies.

Šīs vietas burvīgās auras apstrāvots, Gustavs aizvēra acis. Jau pirmo reizi ieraugot, viņam kļuva pilnīgi skaidrs, ka šī ir tā īstā vieta, kurp pārcelties uz dzīvi un laimīgi gaidīt vecumdienas. Tagad vēl vajadzēja pierunāt saimnieku, un sapnis piepildīsies.

Lai arī nekur nemanīja suni, Gustavs piesardzīgi izkāpa laukā un devās uz māju pusi. Godbijīga vecuma svētīts nams atradās piekalnītē. Rotāts ar ķieģeļa ciļņiem. No apdrupušā dūmeņa gala stīdzēja dūmu migliņa. Ieejas durvis ar verandiņu pašā vidū bija aizvērtas. Par svētību un labklājību gādāja pie mājas durvīm iekoptie dievkociņi. Vietai piemita brīnišķīgs starojums. Apstājies Gustavs ieelpoja. Tīrais gaiss ieplūda plaušās, radot vienreizīgi skurbinošu brīvības sajūtu.

Paveroties nama durvīm, pirmais izskrēja bezšķirnes mopsis, īsām, spēcīgām kājām. Nepazīstamo viesi tas sveicināja ar enerģiskiem astes vēzieniem. Arī prieka siekalas šķīda pa gaisu. Varēja manīt, ka vecums dara savu. Palaidnības vairs nav viņa stihija. Sīrsnīgi apsveicinājies, viņš aizlikās savās suņa darišanās.

Pie lielā sliekšņakmens stāvēja stalts, cieņpilns sirmgalvis. Grūtā dzīve bija atstājusi paliekošas pēdas viņa ārienē. Deniņos pāris sirmas šķipsnas spraucās no zaķādas cepures. Grumbainā seja pauda izteiktu gribasspēku. Dzidri pelēkas acis. Zem zoda auga necils bārdas kušķis.

– Labdien šajā namā! Man ieteica ar jums parunāties par māju. Varbūt būšu tās cienīgs? – Gustavs pasveicinājies atklāja nācienu iemeslu.

Sirmgalvja seja atkusa smaidā. Viņš pastiepa sveicienam roku, vienlaikus nosaucot savu vārdu: – Mani par Jāni vari godāt!

– Gustavs!

Vecuma sačokurota roka ar vēl stipru rokasspiedienu turējās pāris mirkļus vairāk, nekā to nosaka etiķete. Sirmgalvis tikmēr pētīja ciemiņa seju.

– Ejam lūkoties! Ar ko vēlies sākt? – Viņš laiku lieki netērēja. Tūlīt par galveno.

– Pēc saimnieka ieskatiem, – Gustavs atbildēja. Neviļus atmiņā uzausa nesenā saruna ar nekustamo īpašumu māklēri:

“Tiek vai netiek pārdots?”

“To izlems saimnieks, kad nospriedīs, vai jūs esat šīs vietas cienīgs.”

“Kas par murgu!” Gustavs toreiz skaļi sodījās. “Ja pārdod, tad pārdod!” Un pēc mirkļa izteica savu viedokli: “Taču, paldies Dievam, visi vēl nav pērkami, un viss vēl nav pārdodams.”

“Jums nav jāpierunā pārdot, jums ir jāpierāda, ka īpašums nonāks labās rokās. Tad senči veco saimnieku nenolādēs. Un neliegs svētību nedz pārdevējam, nedz jaunajam saimniekam. Un nevienam karma necietīs.” Gados jaunā māklere pilnā nopietnībā paskaidroja: “Lai tiku pie starpniecības procenta, mankurti spiež pārdot ārzemniekiem zemi, taču ne visi ir gatavi senču īpašumus kuram katram atdod. Vecīši nevar pavilkt to saimniecību un īpašumu ielika pārdošanā. Ar nosacījumu, ka paši izvēlēties pircēju.”

Atgriezies realitātē, Gustavs sāka saprast toreizējās sarunas iemeslus. Arī viņš nevēlētos kuram katram šādas mājas notirgot. Lai ieiētu namā, nācās pārkāpt augstam ozolkoka sliksnim. Austie grīdceļiņi rotāja pamatīgi plato dēļu klājumu. Mūri tik biezi, ka uz palodzes var ērti atgulties. Augstie griesti atstāja daudz rūmes.

– Māja ir trīsreiz pārbūvēta, – saimnieks nesteidzīgi, bet žirgti skaidroja. – Šī daļa ir piebūvēta 1811. gadā. Pamatdaļa ir no vēlīnājiem zviedru laikiem. Zem visas mājas ir akmeņu pagrabs ar velvi. Tā te ir būvēta kā Līvēnu dzimtas atzara kungu medību namiņš. Vēl pirms tam te mita bīskapijas brīvzemnieku dzimta. Karodznieku mājas reģistros minēta jau 15. gadsimta sākumā. Pēdējais cilvēku siltums izplēnēja Ziemeļu kara Lielajā mērī. Tad ienāca mūsu dzimta.

Soli pa solim Gustavs vizualizēja sauso īpašuma aprakstu: “Dzīvojamā ēkā ir virtuve, maizes krāsns, gaļas kūpinātava, plašs pagrabs. Ēkā apdzīvojamās četras istabas. Duša, tualete, trīs palīgtel-

pas, boilers, sūknis. Bēniņos var izbūvēt otro stāvu. Trīs fāžu elektrība. Labi saglabājusies klēts, kūts. Plašs šķūnis. Aiz mājas sākas skaista ozolu grava. Īpašums nošķirts no kaimiņiem un ceļiem. Tajā ietilpst arī lauksaimniecībā izmantojamas platības, pārpurvotas vietas, platlapju un skujkoku mežs.”

Izstaigājuši iekšieni un apskatījuši namu no ārpusēs, sirmgalvis pieveda Gustavu pie šķeltu akmeņu akas. Ar piepūli pavilcis vaļā vāku, viņš paskaidroja: – Aku baro avotiņš. Tas arvien nerimtīgi verd no zemes laukā un nekad neizsikst. Viss pārpalikums aiztek pa nogāzi. – Un viņš norādīja uz akas grodā iebūvēto cauruli, pa kuru dzidr un nevainojams ūdens plūda ārā burbuļodams. – Avotiņā salieku pudeles ar bērza sulu. Un līdz pat ziemai nebojājas. Taisni vai brīnums, ka gandrīz pašā kalna galā apakšzemes ūdeņi izplūst. Avots baro trieci. Tas savukārt ar dzeramo ūdeni apgādā visu saimniecību. Elektribas rēķini nāk tikai par ūdens uzsildīšanu.

Strūkliņā noskalojis emaljēto krūzīti, Jānis to palika zem caurules. Piepildīja līdz malai un padeva Gustavam. Ledus saltais ūdens saldēja zobus. Un bija patikams pēc garšas.

“Tādu mantu pat stikla pudelēs Rīgā nenopirkt. Un bez hlora!” Gustavs atzinīgi nodomāja.

Žubīte vidžināja savā nodabā. Tīrumā saimnieks paņēma sauju ar tumšo, trekno, pēc pelējuma viegli smaržojošo augsni un ļāva tai lēni izbirt cauri pirkstiem.

“Zeme barotāja! Tā nevienam neļaus aiziet postā.”

Te viņus ar savu kompāniju pagodināja suņuks. Dubļainās ķepas atstāja paliekošas pēdas uz Gustava apģērba.

– Džesper! Rimsties!

Nokaunināts suņuks atkal pazuda. Gustavu pārsteidza pilsētas skaņu pilnīgs trūkums. Vienīgi dabas un dzīvo radību radītās. Izrādot īpašumu, vectēvs ik pa brīdim pameta pa kādam liesam teikumam. Dzīvīguma atspere neatslāba.

Kalna lejā metāliski spīguļoja kupla sudrabvītolu rinda. Virsotnē masīvs ozols izpleta sargājošos zarus. Zaļais zaru vainags kā dabas radītas baznīcas kupols slējās virs galvas. To uzlūkojot, Gustavs nodomāja: “Varbūt kāda ziemeļu driāda mitinās varenajā ozolā?”

– Kāpēc tu, tēvs, atdod šādu skaistumu? – Gustavs izdevīgā brīdī pajautāja.

– Mūsu dzimta kopš lēņu laikiem, ja ne pat ilgāk, te mājo, – atmiņu iespaidā sirmgalvis nokāra galvu. – Kopš agrīnā dzelzs laikmeta apdzīvota vieta. Par to liecina daudzie arheoloģiskie atradumi un pagasta teritorijā esošie senkapi un kapu kalni. Tāpat kā senči, es zemei atdeva visu mūžu. Mežs lien virsū. Nespēju atcirst vien. Dzimtas koks dzen gana kuplas atvases, taču šim namam tā ir pirms gadiem nošņāpta. Dēls agri nomira, – Jānis strupi paskaidroja. – Brāļa mazbērni un mazmazbērni Norvēģijā. Viņiem tur sātīga dzīve. Kad piesardzīgi ieminējos par saimniecības grožu nodošanu kādai dzimtas atvasei, viņi tik pasmējās. Viņiem jau ir sava dzīve iekārtota troļļu zemē. Atpakaļ nebrauks. Ieteica, lai mēs tik tirgojam nost un ejam uz pansionātu. Jauniem ātrāk apņik pelēkā lauku ierastība. Prasās pēc kopā pabūšanas. Mums ar veču par smagu dzīvot. Viss, kas jaunam varēja būt, vecam vairs nebūs. Kājas slimas. Rokas pagurušas. Ziemu vai vasaru uz vecuma ļoti salst pat ar visu praķi un zaķenīcu galvā. Vasarā vēl kaut kā, bet rudens lietas ceļu izskalo. Jāiet pa kalnu augšā, tad lejā visi seši kilometri līdz lielceļam. Slapjā laikā tuvāk autoveikals nebrauc. Ja kas nopietnāks, ātrie laikus palīgā neatskries...

– Sāpīgi! – Gustavs no sirds juta līdzī.

– Senču cilts piesakņota vieta, – sirmgalvis bēdīgi nopūtās. Nemaz nevarēja saprast, vai acis pilda nožēlas sūrumus vai vecišķi asaro. Izslējies viņš paberzēja acis un uzspēlēti brašā tonī sacīja: – Laiķu griežos un ikdienas ritumā saimniecība netika izrauta no dzimtas rokām. Visticamāk, nomaļums un sliktie ceļi glāba no alkātīgām acīm. Taču vai te mazums vēstures aukatu nopūstu dzimtu?

Ne vienmēr jābūt karam vai cilvēkēdāju iekārtai. Veciem laikus jāzina sava vieta. Īstajam lauku cilvēku sīkstumam un nesalaužamībai ir savas saprātīgās robežas.

Jānis noliecās pie kājām. Pacēlis zāles stiebru ar spīdīgi melnu vaboli, to parādīja Gustavam. – Ikviens kukainītis ir vesela pasaule, kuru tu vari turēt rokās. Neatkarīgi no tā, cik ilgi tu šeit aizķeries, nāve ir neizbēgama došanās uz nākamo pasauli. Dzīve ir tikai solis mūžības spirālē. Mums ir aizrunāta istabiņa jaukā pansionātā. Par saņemto naudu varēsim atļauties neiet lētā mirinātavā.

– Vai nebūs par grūtu pamest dzimtas mājas?

– Ja jau potzars pieaug vecai ābelei, tad arī cilvēks var jaunā vietā iesaistīties. Paskatīsimies, kā tu pats dziedāsi, vecuma krampi sajūtis. Tagad es vēlos padzerties dzīvu gaisu, līdz nāksies ar visiem dzīves aplipumiem gulties smiltājā.

Virš galvas pletās maigi zila, dzidra debess bez neviena mākoņīša. Plakstiņus piemiedzis, Gustavs ielūkojās spožajā debesu zilgumā. Gaisa bija saldens un rāms. Zieda dziļumā dūca darbīgā bite.

Saimnieks noslaucīja slapjo pieri ar jau tā mitro lakatiņu un salika to pedantiski akurāti. Sasparojies sirmgalvis, rādot uz sudrabvītoli pusi, noteica: – Vēl jau vari aplūkot Struņģu dzirnas. Tām arī ir liels zemes gabals. Tikai juku un neziņas gados saimniecība no dega. Tagad saimnieks mitinās vagoniņā. Francis uzvārdā. Viens no Napoleona karavīru pēctečiem, kurš nevarēja vai nespēja atgriezties dzimtenē. Arī viņš izmeta, ka labāk ar mums ietu uz pansionātu. Viņam ir sibīrieša piemaksas un visu mūžu divos, trijos amatos vienlaikus pabijis. Liels darba stāžs. Laba pensija. Pārdodot saimniecību, arī viņš varēs atļauties bezrūpīgas vecumdienas.

Gustavs saspicēja ausis. Gaisā jautās lielsaimniecības vīzijas. Vecais saimnieks tikmēr turpināja: – Tu nemaz nebrīnies! Manos jaunības laikos te vēl bija veci vīri ar savādiem vārdiem Arnotijs, Jevlampijs. Bet visi ar latviskiem uzvārdiem. Visi runāja latviski. Tie vēl bija no cara tētiņa rusifikācijas laikiem. Valsts zemi šeit va-